

100-ліття гетьманського перевороту: як Скоропадський прийшов до влади // Радіо Свобода. – 2018. – 29 квітня [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29196663.html>

100-ліття гетьманського перевороту: як Скоропадський прийшов до влади

29 Квітень 2018

Радіо Свобода

- Дмитро Шурхало

Опубліковано: 100-ліття гетьманського перевороту: як Скоропадський прийшов до влади // Радіо Свобода. – 2018. – 29 квітня [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29196663.html>

Гетьман Павло Скоропадський у дворі своєї резиденції. 1918 рік

Сто років тому в Україні відбулася карколомна зміна влади. 29 квітня 1918 року стався державний переворот, внаслідок якого було повалено уряд Центральної Ради, а натомість до влади прийшов гетьман Павло Скоропадський. Він побудував зовсім іншу модель правління. Про тогочасні події Радіо Свобода поспілкувалося з істориками Павлом Гай-Нижником та Артемом Папакіним.

Про передумови гетьманського перевороту читайте [тут](#).

– Хто, крім Павла Скоропадського, був претендентом на владу і які вимоги до них поставило німецьке командування в Києві?

Павло Гай-Нижник: Претендентів було декілька. Коли німці планували змінити владу, то спочатку їм потрібен був торговельний договір з Україною. Вони його уклали 24 квітня, і в ніч на 25-е відбулася нарада окупаційних військ, на якій вирішили змінити владу.

Спершу розглядалося питання встановлення генерал-губернаторства, але розрахунки показали, що встановити пряме правління буде не вигідно

Павло Гай-Нижник

Спершу розглядалося питання встановлення генерал-губернаторства, але розрахунки показали, що встановити пряме правління буде не вигідно, бо потрібно близько 200 тисяч адміністративних службовців, які Німеччина та Австро-Угорщина просто фізично не могли сюди відправити.

Спочатку був тиск на Центральну Раду з метою змусити її змінити свою політику. Але домовитися не вдалося. Після цього розглядалося питання про претендентів. Серед них були: Іван Полтавець-Остряниця з Вільного козацтва, відомий меценат Євген Чикаленко, лідер самостійників Микола Міхновський, розглядався Іван Луценко – військовий лікар з Одеси, який був прихильником гетьманства, але романтичної течії, і генерал Павло Скоропадський.

Павло Гай-Нижник

Артем Папакін: У спогадах генерала Зелінського, командира першої дивізії Синьожупанників, яку сформували в Німеччині з військовополонених і перевели до Києва навесні 1918 року, згадується про натяки німецького командування, що пора взяти владу в свої руки...

– Отже, німці влаштували такий собі кастинг серед претендентів, говорячи сучасною мовою. Чому саме Скоропадський став переможцем?

Павло Гай-Нижник: По тих звітах, які вони давали до Берліна і до Відня, висновки були такі: Міхновський не підходить, тому що він малопередбачуваний, Луценко був не схильний до компромісів, Полтавець-Остряниця надто авантюристичний, як вони казали. Чикаленко відмовився, схиляючись на свій вік.

Скоропадський задовольняв їх з кількох позицій. Він був військовик, а тоді тривала Перша Світова війна...

– Даруйте, але він був військовим ворожої російської армії, перед цим понад три роки воював з німцями й австрійцями...

Павло Гай-Нижник: Так, але він був ад'ютантом царя, що задовольняло кайзера Вільгельма. Також він був землевласник, що мало заспокоїти, на їхню думку, великих землевласників. Але у той же час він був почесним отаманом Вільного козацтва – тієї стихії, яка розвинулася в Україні. Він мав задовольнити українських діячів, тому що першим українізував 34-й армійський корпус, був командувачем військ Центральної Ради на Правобережжі. Він був нащадком гетьманського роду. Тож, ці кластери мали скласти картину, яка би більш-менш задовольнила всіх.

Проголошений гетьманом генерал Павло Скоропадський (в центрі у чорній черкесці) серед своїх прихильників на урочистому молебні на Софійській площі. 29 квітня 1918 року

– Отже, у нього було найбільш відповідне резюме. До речі, пане Папакін, ви згадали дивізію Синьожупанників, яку очолював генерал Зелінський. Напередодні перевороту стається незрозуміла подія. Німці сформували цю дивізію, вона урочисто зайшла до Києва, а невдовзі німці ж її роззброюють. Якось нелогічно...

Артем Папакін: Тоді було вже дві дивізії Синьожупанників. Вони мали стати інструментом в проведенні німецької політики. Оскільки німці вже тоді були незадоволені політикою Центральної Ради, вони намагалися використати дивізію Синьожупанників.

Але, по-перше, був епізод, коли полк Синьожупанників відмовився їхати на Катеринославщину воювати з більшовиками, коли там йшли бої за визволення території України. По-друге, ці дивізії підпорядкувалися

українському командуванню і коли до України прийшла друга дивізія Синьожупанників, то міністр оборони Жуковський вирішив її перевести до Одеси. Для німців це була несподіванка, тому що Одеса була в зоні австро-угорської окупації, а вони не могли вийти за сферу німецької. Такі плани перекреслювали участь Синьожупанників у здійсненні німецької політики в Україні, зокрема, в Києві.

Генерал Зелінський, який підпорядковувався українському міністру оборони Жуковському, нічого не хотів із цим робити. Він не хотів бути інструментом в руках німців. Це спричинило те, що дивізію Синьожупанників німці роззброїли напередодні гетьманського перевороту.

Артем Папакін

Павло Гай-Нижник: Синьожупанники викликали підозру і в Центральній Раді. Жуковський сам підписав розпорядження про їхнє роззброєння і дав на це згоду німцям. І потім був великий скандал у Центральній Раді, бо німці апелювали якраз до того, що український військовий міністр сам захотів цього роззброєння.

– Пане Папакін, от Ви кажете «окупаційні зони», «окупаційні війська». Якимось дивно: німецькі та австро-угорські війська прийшли як союзники. Коли ж вони встигли так швидко стати «окупантами»?

Артем Папакін: Суто формально окупацією присутність німецьких та австро-угорських військ на території України не була. Україна була поділена

на сфери впливу: німецьку та австро-угорську. Такий поділ був потрібен спочатку для ведення військових операцій зі звільнення території України від більшовицьких військ, але він залишився і надалі. Потім відбулося підпорядкування німцям залізниць, запровадження військово-польових судів також розцінюється в якості органів окупаційної адміністрації. Хоча, на мою думку, присутність цих військ не можна назвати окупацією в буквальному смислі. Бо окупація – це коли ведеться війна між двома державами, і одна держава під час бойових дій захоплює територію іншої.

– З одного боку, не можна вважати окупацією, а з іншого – кажете про окупаційні зони...

Де-юре, вони були союзниками. Але, де-факто, вони змушені були самою Центральною Радою починати виконувати окупаційні функції

Павло Гай-Нижник

Павло Гай-Нижник: Тут є два нюанси. По-перше, поділ сфер впливу – не тільки німецька традиція. Тоді це було в порядку речей. Антанта зі свого боку також поділила Російську імперію на сферу впливу, й Україна входила у сферу впливу Франції. Так само було зроблено Австро-Угорщиною і Німеччиною.

Друге питання: чи були вони союзниками? Де-юре, вони були союзниками, в угоді написано, що на першу вимогу, як тільки встановиться спокій, виведуть війська. Але, повертаючись до теми перевороту, де-факто, вони змушені були самою Центральною Радою починати виконувати окупаційні функції. Найперше завдання німців: довести продукти, бо в Берліні й Відні продукти вже за картками отримували.

У зв'язку з тим, що залізничники чотири місяці не отримували зарплатню, вони не виконували роботу. Німці кілька разів зверталися до Центральної Ради, просили навести лад і поставити охорону на залізницях, пропонували дати гроші. Центральна Рада від них відмовилась, тому що німці вимагали звітності, куди витрачаються гроші. Центральна Рада не спромоглася забезпечити охорону залізниць – німці почали самі її забезпечувати.

– Є таке прислів'я: «Хіба хочеш – мусиш!»

Павло Гай-Нижник: Так, мусиш. На території України було безліч зброї, бо тривала Перша світова війна. Тисячі українців демобілізувалися і

верталися додому зі зброєю. Усі вони були розагітовані більшовиками та есерами. І це величезна територія кипіла...

– Авжеж, бо тоді якраз ще й землю ділили... Один з журналістів, який тоді працював у Києві, у спогадах написав, що підготовка до перевороту йшла настільки відкрито, що «про це цвірінькали навіть горобці на київських дахах». Дивно, що чинна українська влада не реагувала на ці чутки. Чому так?

Павло Гай-Нижник: Тоді у Військовому міністерстві, Міністерстві внутрішніх справ знали квартиру, де всі збиралися...

– Заколотники?

Заколотники удавали, що вони маскуються, але про це всі знали. Один «нальот» на цю квартиру – і переворот було б зупинено в зародку

Павло Гай-Нижник

Павло Гай-Нижник: Так. Заколотники удавали, що вони маскуються, але про це всі знали. Тож, писали доповідні записки, що один «нальот» на цю квартиру – і переворот було б зупинено в зародку.

– Чому голова уряду Всеволод Голубович, голова Центральної Ради Михайло Грушевський не реагували?

Павло Гай-Нижник: Вони були настільки дезорієнтовані та приголомшені ситуацією, коли в них земля вислизала з-під ніг. Вони втрачали контроль над своєю територією. Плюс, вони зробили авантюрний крок по викраденню банкіра Доброго.

– Здається, Грушевський не був причетний до цієї акції?

Павло Гай-Нижник: Так, але про це знав прем'єр-міністр Голубович. Викрали цього Доброго, він був членом урядової комісії з торгівлі. Він допомагав німцям закупляти продукцію, тому що Центральна Рада не могла це зробити державним способом. Його викрали, бо вважали шпигуном. Але зробили це настільки незграбно, на офіційному автомобілі Міністерства внутрішніх справ з урядовими номерами, потім вивезли його у Харків. Там

він підкупив охорону і німці його виручили. Тож, у цей час українські керманічі були налякані, паралізовані страхом.

Дезорганізація, розгубленість і відсутність вертикалі влади спричинили переворот. Хоча Центральна Рада могла все придушити в зародку

Павло Гай-Нижник

З іншого боку, Грушевський пішов до німецького штабу і каже: щось там баламутиться, ви обіцяєте, що все буде добре? Німці сказали, що так. Але коли посланник Німеччини захотів зустрітися з українським керівництвом, то вони почали тягнути час. Таким чином, ця дезорганізація, розгубленість і відсутність вертикалі влади спричинили переворот. Хоча Центральна Рада могла все придушити в зародку.

У той же час, уряд Центральної Ради очолювали українські есери – найбільш ліворадикальна у своїй програмі партія, яка, кажучи сучасною мовою, робила соціальні експерименти. Це не дало можливості стабілізувати ситуацію, був хаос і вони частково його підтримували, щоб послабити позицію німецьких і австрійських військ. Вже тоді в самій Центральній Раді соціал-демократи та соціалісти-федералісти збиралися робити внутрішній парламентський переворот.

– Ох, як все було закручено!..

Павло Гай-Нижник: Це перший осередок нестабільності, який мав зробити парламентський переворот і усунути від влади есерів. З іншого боку, вже накопичувалося незадоволення різних верств населення.

– **Основним заходом, який оформив зміну влади – був З'їзд хліборобів. Він відбувся 29 квітня 1918 року. На цьому з'їзді та проголосили Павла Скоропадського гетьманом. Як був організований цей захід? Часто глузують, що його провели в цирку. А чому саме в цирку? Не було іншої споруди?**

Павло Гай-Нижник: У Києві на той момент більшого приміщення не було. На з'їзді було біля шести тисяч делегатів.

Артем Папакін: Наскільки я знаю, цирк вміщував не більше двох тисяч. Чи дійсно їх було шість тисяч – це теж питання.

– На цьому З'їзді хліборобів гетьмана не обирали голосуванням. Таке враження, що гетьмана не обрали, а вигукнули. Як усе це процедурно відбувалося?

Павло Гай-Нижник: Операція була проведена швидко, оперативно і дуже гарно, з використанням ефекту юрби. Серед делегатів були спеціально вкраплені люди. Ця юрба була наелектризована і всі почали говорити, що досить хаосу Центральної Ради, потрібна нормальна влада. Почали підтримувати, пішов протестний ефект.

Люди Шемета, Липинського і графа Гейдена – це близькі спільники Скоропадського – почали кричати: «У нас же є гетьман Скоропадський, гетьманського роду!» Вони запустили цей крик, шапки пішли вгору та ефект юрби підхопив: «Так, гетьмана!» Скоропадському швидко зателефонували, щоб він приїхав.

– Він був далеко від цього цирку?

Павло Скоропадський

Павло Гай-Нижник: Він сидів на штаб-квартирі. Переворот мав бути на другий день, але тоді виникла сприятлива ситуація, тому вирішили почати раніше.

Скоропадський забіг у бічну ложу, йому дали слово. На цьому екстазі, коли всі люди кричать, він сказав: «Ви дали мені владу і я вам буду служити». І тут був присутній людський елемент, кожен почав думати «я дав йому владу, я – рушій історії».

Скоропадський дуже добре це підкреслював, вся юрба усвідомила себе творцями історії, а він буде залежний від них, обмежений їхнім впливом диктатор.

До речі, на цьому з'їзді було лише двадцять озброєних бойовиків. У них були на одній руці біла пов'язка, на другій – червона. Тому що форма у всіх майже однакова, то зробили такі позначки, щоб не перестріляти одне одного.

Вистачило би однієї черги – і перевороту би не стало

Павло Гай-Нижник

Потім були урочистості – молебень біля Софійського собору. У цей час прийшов загін Січових стрільців з кулеметами. Вистачило би однієї черги – і перевороту би не стало. Але тоді вони не могли знайти ні військового міністра, ні його заступника, відповідного наказу ніхто не віддав. У підсумку, загинуло три офіцери, тому що вони влаштували перестрілку, от і весь переворот.

– З організаційного боку карта Скоропадського лягла дуже вдало. Йому дуже поталанило, бо голосування, як такої процедури з кількома претендентами, не було. Але чи всі залучені були задоволені?

Павло Гай-Нижник: Там був ще Іван Луценко, прибічники якого спробували зорганізувати голосування. Якби воно відбулося, то ще невідомо, як би лягла карта. Тому прибічники Скоропадського зробили ефект юрби, щоби до цього не дійшло. Бо підраховали, що Луценко міг набрати більше голосів. Тож, вони в зародку придушили цю ініціативу.

У цей же вечір бойовики Скоропадського почали захоплювати адміністративні та військові споруди. От для чого потрібен був З'їзд хліборобів – цей переворот мав бути легітимізований.

– А як інші верстви населення зустріли інформацію про зміни влади?

Павло Гай-Нижник: Тоді не було телебачення та інтернету, звістка про сам переворот з Києва прийшла трохи пізніше, хоча чутки ширилися.

Коли військовий міністр Жуковський сидів у в'язниці то записав у щоденнику, що влада знала про підготовку збройного виступу загонів Скоропадського, але що він міг зробити? Він сам підраховував сили: військова юнацька школа, юнкери, були нейтральні, тому що самі відчували незадоволення владою.

Центральна Рада не переймалася розбудовою держави – населення нейтрально поставилося до її падіння

Павло Гай-Нижник

Центральна Рада не переймалася розбудовою держави – населення нейтрально поставилося до її падіння. Зрештою, настрої здебільшого були такі, що «нам потрібна сильна влада». Неважливо, яка вона буде. Всі чекали стабільності, тому що війна, революція, внутрішні заколоти всіх втомили. Тому всі сподівалися на покращення, сподівалися, що це зміцнить владу всередині України. І оскільки німці поставилися до цього перевороту лояльно, то вони ніби будуть менше ставити палиць у колеса, і держава почне рухатися вперед.

100
РОКІВ БОРОТЬБИ
УКРАЇНСЬКА
РЕВОЛЮЦІЯ
1917-1921

*Україна в тій чи іншій формі буде.
Не змусиш ріку текти назад, так
само і з народом, його не змусиш
зректися ідеалів*

**ПАВЛО
СКОРОПАДСЬКИЙ**

Гетьман Української держави
(квітень – грудень 1918), генерал

memory.gov.ua (Official website)